

ANALI Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku	Sv. 24	Str. 7-35	Osijek, 2008.
	Primljeno na sjednici Razreda za likovne umjetnosti 2. prosinca 2008.		

UDK:73-05Donegani, V.
726.6(497.5Đakovo)''18''

Izvorni znanstveni rad

DRAGAN DAMJANOVIĆ*

VATROSLAV DONEGANI, VODITELJ GRADNJE I KIPAR ĐAKOVAČKE KATEDRALE

Kraći sažetak

Članak govori o radu hrvatskoga kipara Vatroslava Doneganija pri gradnji i opremanju đakovačke katedrale. Usredotočuje se ponajprije na Doneganijeva ostvarenja u katedrali, no dotiče i ostatak skulptorova opusa u Slavoniji.

Duži sažetak

Uz Ivana Rendića, Vatroslav Donegani svakako je najznačajniji hrvatski kipar od šezdesetih do početka devedesetih godina 19. stoljeća. Rodom je iz Rijeke, a školovao se na Akademiji u Veneciji pedesetih godina 19. stoljeća, gdje stječe svoj specifičan pristup skulpturi negdje na pola puta između klasicizma, romantizma i realizma koji će zadržati cijeli život. Zahvaljujući sudjelovanju na natječaju za konjanički spomenik banu Jelačiću u Zagrebu, na kojem nije uspio pobijediti, s njegovim se radom upoznaje đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer koji mu nakon toga postaje pokrovitelj. Pomaže mu pri nastavku studija u Rimu šezdesetih godina, naručuje od njega svoju bistu, a 1867. prima ga u Đakovo gdje Donegani postaje nadzornik radova na izgradnji tamošnje katedrale te glavni skulptor. S izradom skulptura za katedralu počeo je tek 1875., što je Strossmayera dosta razočaralo te je počeo Doneganija smatrati lijenim. Izradio je najprije reljef Krista Spasitelja za zabat iznad glavnog portala, a potom, u drugoj polovini sedamdesetih i početkom osamdesetih godina 19. stoljeća, i skulpture na svim oltarima u katedrali, osim oltara svetog Ilije, koji je povjeren austrijskom kiparu Georgu Feursteinu. Donegani je radio i sve skulpture na propovjedaonici katedrale na kojoj je, uz prikaze pojedinih svetaca, postavio i nekoliko reljefa iz kristološkog ciklusa, koji su ujedno jedine njegove figuralne kompozicije u toj crkvi.

Od svih radova u katedrali, kvalitetom se osobito ističu skulpture svetih Ćirila i Metoda na istoimenom oltaru. Budući da je pri izradi većine skulptura morao, prema Strossmayerovim naredbama, slijediti stilski pristup ranorenesansnih majstora Ghibertija, Lucca della Robbije te Donatella, na pojedinim se djelima u određenoj primjećuju mjeri citati djela spomenutih umjetnika iako se ne može govoriti o doslovnom kopiranju. Donegani nije bio osobito vješt u izradi kompozicija tako da

* dr. sc. Dragan Damjanović, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest umjetnosti, 10000 Zagreb, I. Lučića 3

nije uspio, osim navedenih, relativno jednostavnih, reljefa na propovjedaonici, završiti i lunete portala katedrale, koje su mu također bile povjerene. Strossmayer stoga 1884. otpušta Doneganija iz svoje službe, a rad na lunetama prepušta njegovu dotadašnjem suradniku, češkom skulptoru i klesaru Tomi Wodički, koji će najveći dio posla i završiti, osim reljefa Uskrsnuća Kristova u luneti glavnog portala, koji će završiti slovenski kipar Alojzij Gangl.

Ostavši u Đakovu sve do smrti 1899., Donegani, čini se, nije radio puno. Osim za katedralu, od važnijih njegovih radova treba istaknuti skulpturu Svetog Trojstva za crkvu u Sotinu iz 1876. te oltar u crkvi u obližnjem selu Mikanovcima početkom osamdesetih godina. Iz kasnog razdoblja njegove djelatnosti najznačajniji mu je rad restauracija đakovačke župne crkve svetog Jurja 1885. godine.

Ključne riječi: Vatroslav Donegani, Josip Juraj Strossmayer, Đakovačka katedrala, historicizam, skulptura

Uvod

Uz Ivana Rendića, svakako najznačajniji i najspominjaniji hrvatski kipar 19. stoljeća jest Vatroslav, odnosno Ignjat ili Ignazio, Donegani. Kako mu ni opus ni životopis nisu detaljno istraženi, njegovo se ime danas gotovo isključivo veže uz đakovačku katedralu iako je, sudeći prema izvorima, radio dosta i na drugim mjestima. Ako se, međutim, s vremenom, nekim novim istraživanjima, i proširi Doneganijev opus, radovi za Strossmayerovu prvostolnicu ostat će i dalje nesumnjivo najkvalitetnija njegova ostvarenja. Ovim se člankom ponajprije nastoje proširiti saznanja o Doneganijevom djelovanju u Đakovu, gdje je obavljao funkciju i glavnog skulptora i voditelja gradnje katedrale, kao i u ostalim svojim radovima.

Doneganijevo obrazovanje, upoznavanje s biskupom Strossmayerom i prvi radovi

Ignazio Donegani rođen je u Rijeci 1836. godine.¹ Kako svjedoče i ime i prezime, otac mu je bio Talijan, no čini se da je ključnu ulogu u oblikovanju njegove nacionalne svijesti odigrala majka Hrvatica budući da će se on, radeći za Strossmayera, redovito nazivati “domaćim sinom”.² Riječki gradski magistrat osigurao mu je stipendiju za školovanje na Akademiji u Veneciji, koja se tada, kao i Doneganijev rodni grad, nalazila pod upravom Habsburške Monarhije.³ Točno vrijeme njegova studiranja još uvijek nije poznato, no radilo se nesumnjivo o sredini pedesetih godina 19. stoljeća, budući da je 1858. dobio nagradu Akademije za skulpturu fra Maura Camaldolesea na natječaju koji je ta institucija raspisala dvije godine ranije.

¹ Vižintin, 1992:133

² Naravno, moguće je da se radilo samo o oportunom nacionalnom opredjeljenju prouzročenom dobro poznatim Strossmayerovim nazorima.

³ Vižintin, 1992:133; Gamulin, 1999:47; Tarbuk, 2000:278.

U doticaj s biskupom Strossmayerom Donegani dolazi preko sudjelovanja na natječaju za konjanički spomenik banu Jelačiću u Zagrebu. Iako je model koji je poslao na natječaj naišao na pozitivan odjek unutar hrvatske kulturne javnosti, vjerojatno stoga što se radilo o domaćem umjetniku te je čak neko vrijeme bio izložen i u Narodnom muzeju u Zagrebu,⁴ posao je ipak dodijeljen tada najcjeljenijem kiparu u Monarhiji, Bečaninu Dominiku Fernkornu. Kako bi pomogao domaćem umjetniku kojemu je tako velik posao izmaknuo iz ruku, Strossmayer otkupljuje model⁵ te Doneganija šalje 1862. godine na nastavak studija u Rim.⁶ Biskup mu preko Franje Račkog i kanonika Stjepana Mlinarića sređuje smještaj u hrvatskom, odnosno ilirskom Zavodu svetog Jeronima.⁷ Život u Rimu nije, međutim, donio kiparu puno posla, a kao velik problem pokazao se i nedostatak prostora – budući da je u Zavodu dobio samo spavaonicu bez ateljea tako da nije imao gdje izvoditi svoje modele. Neposredno nakon dolaska u Rim, čini se kako je Doneganiju povjerena izrada spomenika Petru Berislaviću, vjerojatno za Zagreb.⁸ Nedugo potom kipar se sam ponudio da za Strossmayera izradi skulpturu Marije Magdalene,⁹ a nešto kasnije i biskupovu bistu¹⁰ dok se zagrebačkom Gradskom poglavarstvu nudio za izradu pila Majke Božje.¹¹ Osim Strossmayerove biste,¹² ni jedan od navedenih poslova nije realiziran tako da je Donegani u tom vremenu u potpunosti ovisio o biskupovoj novčanoj pomoći koju je više puta zatražio.¹³ Neuspjeh

⁴ *** Donegani, *Glasonoša*, Karlovac, br. 38., 11. 5. 1862., str. 4.

⁵ Nije poznato gdje se on danas nalazi budući da nije predan s ostalim umjetninama Galeriji HAZU-a u Zagrebu 1883.

⁶ Gamulin navodi da je to bilo 1861. – 1862. (Gamulin, 1999:52 – 53). Sudeći, međutim, prema dopisima Stjepana Mlinarića Račkomu, riječ je ipak o 1862. godini.

⁷ “*Doneganov stan, gde bi arhiv, je danas dogotovljen – u ponedjeljak će ulezti unj – nu o atelieru još nema govora.*”, AHAZU; XII A 465/3, Mlinarić Račkomu, Rim, 26. 2. 1862.

⁸ “*Donegani je žalostan što ne može raditi, jer premda su biskupi dne 30. 6. otišli – on ipak još niti stana niti deloanicu neima – biti kod Gučetića, on me na Manciona avizira – a Mancion na sbor, koji će možbit dne 6. t. m. sednicu držati. A i misao na Berislavića ga puno muči – ne zna u kakvoj formi da ga načini ili stvori i kako on veli, Basrelief je malo – a spomenik ogromno. O tome drugi krat.*”, AHAZU, XII A 465/5, Mlinarić Račkom, Rim, 2. 7. 1862.

⁹ AHAZU, XII A 465/6, Mlinarić Račkom, Rim, 22. 8. 1862.

¹⁰ DAĐ, Zapisnici đakovačkog Stolnog kaptola, 1864. br. 468., Dopis Doneganija iz Rima od 1. 5. 1864.

¹¹ AHAZU, XII A 810/10, Voršak Račkom, Rim, 5. 1. 1865.

¹² Bista je ilustrirana u: *Historicizam u Hrvatskoj, I.*, Zagreb, 2000., str. 600, kat. br. 375.

¹³ DAĐ, Zapisnici đakovačkog Stolnog kaptola, 1863. br. 869., Dopis Doneganija iz Rima od 29. 7. 1863.; Strossmayer mu je tom prigodom dodijelio 400 forinti. Rački govori o nekoj narudžbi Scarpe od Doneganija, no nije poznato je li ona bila realizirana. Šišić, KORS, IV, 1931:518, Rački Strossmayeru, Fužina, 22. 11. 1862.

u realizaciji svih tih projekata čini se da se ne može u cijelosti pripisati nepostojanju zanimanja za Doneganijev rad nego u jednakoj mjeri i kiparovoj sporosti u izradi skulptura. Već sredinom šezdesetih ta će ga sporost, a možda bi bilo otvorenije reći i lijenost, dovesti u sukob sa Strossmayerom.¹⁴ Iz istih će se razloga njih dvojica gotovo neprestano sukobljavati u vrijeme Doneganijeva rada u Đakovu.

Strossmayerovo nezadovoljstvo zbog sporosti kojom je Donegani realizirao svoje ideje prisililo je kipara da konačno sredinom 1865. dovrši biskupovu bistu, koju je potom osobno donio u Đakovo.¹⁵ Iz šezdesetih godina, osim te biste, nije poznato ni jedno drugo realizirano Doneganijevo djelo. Od 1864. radio je, doduše, na modelima za skulpture bečkog Arsenala,¹⁶ javivši se na natječaj za skulpturalnu opremu tog kompleksa,¹⁷ no nije poznato je li bilo koje njegovo djelo na kraju prihvaćeno.¹⁸ Moguće je da ga je realizacija tih skulptura i navela da se odseli u Beč 1867. godine. Nade da će u glavnom gradu Monarhije naći mnogo posla brzo su mu se izjalovile, tako da već u travnju iste godine Ivan Kostrenčić, bibliotekar pri kraljevskoj biblioteci, moli Strossmayera da posreduje za Doneganija da dobije posao na izradi poprsja Jurice Jelačića, brata bana Jelačića, vjerojatno za Zagreb.¹⁹

¹⁴ “S Doneganijem niesam zadovoljan. Meni se čini da on vele o sebi misli, a malo radi. U koliko se siećam on je od mene između ostalih dobio 50 škuda za kamen. Da je radan i brižljiv čoviek, on bi bio moju bustu već napravio. Ja bi bio sklon pružiti mu sriedstva da mi “pietu” napravi, ali prije nek sverši jedno, onda će započeti drugo.”, AHAZU, XI A, 1/Vor. N. 2, Strossmayer Voršaku, Đakovo(?), 29. 3. 1865.

¹⁵ AHAZU, XII A 810/14, Voršak Račkom, Rim, 22. 8. 1865.

¹⁶ “Doneganijem posla do sad malo je, dobio je s nekimi drugimi, da dogotovi za tri mjeseca 2 modela za bečki arsenal. Stoga i kako inače slabo radi teško da će izložba zagrebačka ugledati njegove Mandaljene.”, DAĐ, Fascikl Voršak, Sveti Jeronim, Koncil, Voršak Strossmayeru, Rim, 16. 1. 1864.

¹⁷ “On Pr. gospodine još doslje neima nikakva stalna posla, jer za bečki arsenal naručene modele, jedva neki do sad započese, a svi natjecatelji imaju djela – nacрте svoje u skupa odpraviti, već do toga koliko će minuti tjednah.”, AHAZU, XI A/Vor. Ni. 1, Voršak Strossmayeru, Rim, 28. 2. 1865.

¹⁸ Dvoznačno se mogu razumjeti Doneganijeve riječi iz pisma Strossmayeru: “A što nisam do sada ugodio, nije da ja nisam delao, nego što sam neprestano slagao ono što mi je bila naprtila Bečka oružana, a ja uzeo na se da tako dobijem i glasa i žitka. Pak nisam mirovao dokle god nisam to složio, ako i jesam mnogo i premnogo trpio, neimajuć čim ni kuda ni kamo ta malo da nisam to i zapustio, potrošiv sve za se i za svoju umětnost. Ali moja mladost me je budila, a ljubav za umětnost ju slobodila, pak nisam to zapustio nego liepo složio. Nu ovo moje delo ima još pojti u Beč k onim sudcem, pak Bog zna kada će mi platiti?”. Budući da očekuje isplatu za svoj rad, dalo bi se zaključiti kako su mu skulpture prihvaćene, no istodobno govori o nekakvim sucima koji bi trebali taj rad prosuditi. DAĐ, Strossmayerova korespondencija, Donegani Strossmayeru, Rim, 26. 4. 1865.

¹⁹ Gamulin, 1999:52.

Zapošljavanje na gradnji i opremanju đakovačke katedrale

Tijekom boravka u Beču, Donegani, osim što je radio za sada nepoznate poslove za Arsenal, djeluje i kao posrednik između biskupa Strossmayera i arhitekta Karla Rösnera (koji je od 1866. do 1869. bio glavni projektant đakovačke katedrale) oko izrade projekata za đakovačku katedralu,²⁰ točnije rečeno za oltare, odnosno one dijelove unutrašnje opreme katedrale za koje se je taj kipar nadao da će na njima dobiti posao. Naime, prije nego što započne s izradom kipova, Donegani je morao znati točne dimenzije oltara koje mu je samo Rösner, kao glavni arhitekt, mogao dati. Posredništvo u odnosima s Rösnerom vjerojatno je i omogućilo Doneganiju da u jesen iste, 1867., godine dođe u Đakovo.²¹ Taj će dolazak za kipara biti sudbonosan jer, iako će povremeno odlaziti na kraća putovanja, što po okolici, što po Primorju, Bosni i Italiji, od jeseni 1867. Donegani postaje zapravo stalnim stanovnikom Đakova.

Već u prosincu 1867. zadana mu je prva zadaća vezana uz izgradnju Strossmayerove katedrale. S drugim članovima Crkvenog građevnog odbora, institucije koja je u okviru biskupije nadzirala gradnju katedrale, biskupovim tajnikom Franjom Mihelčićem, upraviteljem biskupskog vlastelinstva Dragutinom Bölleinom i palirom Josefom Fettom, morao je provjeriti kvalitetu opeke i kamena koji su se proizvodili za gradnju crkve.²² Nedugo potom, u veljači 1868., postao je i službeni član Crkvenog građevnog odbora.²³ Od tada, sve do završetka đakovačke katedrale, Donegani će biti jedan od ključnih nadziratelja radova.

Glavna je Doneganijeva zadaća cijelo vrijeme upravljanja gradnjom katedrale bila kontrola nad kvalitetom materijala. Redovito je obilazio kamenolome u Zdencima, Mandićevcu i Našicama. Doveo je u Đakovo cijeli niz kvalitetnih klesara, svojih poznanika (primjerice Domenica Della Bonu,²⁴ koji je do tada radio u Pešti).²⁵ Od kada je završena krajem šezdesetih, kripta đakovačke katedrale postala je Doneganiju svojevrstni atelijer, glavno radno mjesto na kojemu je klesao svoje skulpture i radio crteže.²⁶ Vodio je brigu i o arhitektonskim projektima²⁷

²⁰ DAĐ, ZSCGO od 23. 1. 1867., br. 43.

²¹ Prema Cepeliću, došao je iz Rima. Nije, međutim, sigurno da se on iz Beča uputio najprije za Rim pa za Đakovo. Cepelić, Pavić, 1900 – 1904:331.

²² DAĐ, ZSCGO od 11. 12. 1867, br. 154. i br. 155.

²³ “Preuzv. g. biskup Josip Juraj dne 12. veljače o. g. milostivo imenovao je g. Vatroslava Doneganija pravim članom crkvena građevnoga odbora.”, DAĐ, ZSCGO od 14. 2. 1868., br. 16.

²⁴ Povremeno se piše u izvorima kao Dellabona, a povremeno kao Della Bona.

²⁵ DAĐ, ZSCGO od 16. 6. 1868., br. 277.

²⁶ *** Đakovo. Boravak Nj. Visosti nadvojvode Albrechta u Djakovu, *Obzor*, Zagreb, br. 110., 14. 5. 1877., str. 1 – 2.

²⁷ DAĐ, ZSCGO od 8. 11. 1870., br. 92.

te je stoga, uz osnovnu titulu *vajara umjetnika*,²⁸ često nazivan i *architektom*²⁹ te *zapovjednikom gradnje crkve*.³⁰ Budući da se o Doneganijevu školovanju još uvijek zna vrlo malo, teško je reći što je on točno slušao na venecijanskoj Akademiji. Moguće je da je, uz kiparstvo, odslušao i neke predmete s polja arhitekture³¹ budući da se tijekom rada na gradnji đakovačke katedrale istaknuo svojim tehničkim znanjima pa nije ni čudo što su ga katkad titulirali kao arhitekta. Razumljivo, postoji mogućnost da je znanja s polja arhitekture stekao i praksom, a ne školovanjem. Zanimljivo je kako je još prije dolaska u Đakovo, 1864., Voršak predložio Strossmayeru da Doneganiju povjeri izradu cjelokupnih projekata za katedralu,³² što se biskup ipak nije usudio iako se tada nalazio u velikoj nedoumici kojemu se arhitektu obratiti za sastavljanje projekata. Njegova znanja s polja arhitekture kasnije je jako hvalio i Bollé,³³ a i sama činjenica da ni Schmidt ni glavni njegovi pomagači u radu na katedrali (Laužil i Bollé) nisu stalno boravili u Đakovu nego je cjelokupan posao nadgledao Donegani, jasno svjedoči o širokim arhitektonskim znanjima toga skulptora.

Iako je još početkom 1868., dakle neposredno nakon preseljenja u Đakovo, Doneganiju isplaćen prvi novac za kiparske radove pri katedrali,³⁴ u osnovi sve do 1875. – 1876. godine ništa od skulpture, koliko se za sada može reći, za samu tu građevinu nije izveo. Uz rad na nadzoru gradnje katedrale, Strossmayer mu je povjerio i brigu oko nabavke umjetnina. Donegani je, naime, s fratrom Kneževićem 1871. proputovao Bosnu i u tamošnjim franjevačkim samostanima kupovao umjetnine koje je smatrao vrijednima.³⁵

²⁸ DAĐ, ZSCGO od 10. 7. 1877.

²⁹ DAĐ, ZSCGO od 22. 3. 1877.

³⁰ DAĐ, ZSCGO od 14. 4. 1877.

³¹ Ako se uopće arhitektura na toj akademiji predavala.

³² DAĐ, Fascikl Voršak, Sveti Jeronim, Koncil, Voršak Strossmayeru, Rim, 16. 1. 1864.

³³ “Bollé veli da Donegani svaki arhitektonski nacrt razumije, da je sve što je do sad učinio vrlo dobro i svake hvale vrijedno, on misli da će Vam Donegani i nadalje mnogo hasniti moći i da je podpuno na svom mjestu.”, AHAZU, XI A/Krš. I. 31., Kršnjavi Strossmayeru, Weidling, 1876.; Isto i u: HDA, Fond br. 804, OFIK, Kut. br. 4., sv. III – 3, Strossmayer Kršnjavom, Đakovo (?), 16. 6. 1876.

³⁴ DAĐ, CGO bb, Namira za 100 forinti isplaćena V. Doneganiju 10. 1. 1868. Iste mu je godine još jednom bio isplaćen novac za kiparski posao CGO bb, namira V. Doneganiju, 8. 7. 1868.

³⁵ “Poslao sam prije nekoliko nediljah Doneganija i jednoga fratra u Bosnu, da vide imal starih umjetnina. Oni su nješto toga popisali i jurve je poslano do Broda. Kad stvari amo prispiju poslat ću Vam opis.”, AHAZU, XI A, 1/Vor. N. 77 Strossmayer Voršaku, Đakovo, 25. 8. 1871. Tom je prigodom kupljena i slika koja navodno prikazuje bosanskog kralja Tomaša, koja se danas nalazi u Galeriji HAZU-a u Zagrebu. AHAZU, XI A, 1/Vor. N. 78., Strossmayer Voršaku, Đakovo, 3. 8. 1871.

Izvori ne govore je li Donegani istodobno uz navedene poslove koji su mu bili povjereni šezdesetih i početkom sedamdesetih godina radio neke značajnije kiperske poslove. Spominju se tek dvije manje grobne plastike – spomenici za Strossmayerova brata Matu u Osijeku³⁶ te za đakovačkog načelnika Josipa Siebera.³⁷ Najzanimljiviji njegov rad iz tih godina svakako je model za spomenik srpskom knezu Mihajlu u Beogradu koji je poslao na natječaj, na kojemu nije pobijedio.³⁸ Budući da su knez Mihajlo i Strossmayer bili u vrlo bliskim odnosima, vrlo je vjerojatno da je sam biskup inicirao Doneganijevo sudjelovanje na tom natječaju, no u načelu biskupu uglavnom nije bilo drago što Donegani radi poslove za druge naručitelje dok u isto vrijeme potpuno stoje radovi za katedralu. Naime, već je krajem 1870., u vrijeme kada je Schmidt imenovan nastavljačem gradnje katedrale, sklopljen okvirni ugovor između Strossmayera i Doneganija o ikonografskom programu i načinu izvođenja reljefa koji su trebali stajati u lunetama portala katedrale te u zabatu iznad glavnog portala. Prema biskupovim željama, u zabatu iznad glavnog portala trebalo je tako biti prikazano *Sveto Tijelo*, odnosno simboli euharistije, a u lunetama portala još tri scene: *Žrtva Melkisedekova* i *Abraham žrtvuje Izaka* iznad pobočnih te *Mojsije diže križ i na njemu zmiju* iznad glavnog portala.³⁹ Te reljefe neće realizirati ni Donegani ni bilo koji drugi kipar jer će na zabat na posljetku biti postavljene majolike. U lunetama portala Strossmayer je u tom trenutku želio postaviti prikaz *Mojsija kako probija štapom kamen iz kojeg izlazi voda* ili *Mojsija koji vodi Izraelce kroz Crveno more*, zatim *Mojsija kako prima deset Božjih zapovijedi* te ulazak *Židova u zemlju Kanaan*.⁴⁰ U tom je trenutku biskup predviđao i vrlo složen ikonografski program skulptura u unutrašnjosti katedrale. Reljefi bi se uglavnom odnosili na muku Kristovu i očito su predviđeni kao neka vrsta križnog puta.⁴¹

Donegani se odmah obvezao preuzeti taj posao te je zatražio za reljef u zabatu 1.200, za lunetu glavnog portala 1.600, za lunete bočnih portala 1.500, a za reljefe u unutrašnjosti za svaki po 1.400 forinti.⁴² Jedino je odbio preuzeti izvedbu

³⁶ DAĐ, CGO, bb., 4. 6. 1874. Namira Doneganiju za izvedeni spomenik Strossmayerova brata Mate Strossmayera.

³⁷ *** U Djakovu, dne 28. srpnja 1874., *Obzor*, Zagreb, br. 177., 5. 8. 1874., str. 2.

³⁸ Šišić, KORS, I, 1928:166, Strossmayer Račkom, Đakovo, 19. 3. 1872.; *** Projekt za spomenik knezu Mihajlu, *Srpske ilustrovane novine*, br. 5., 19. 9. 1881.

³⁹ DAĐ, CGO br. 119, Strossmayer Doneganiju, Đakovo, 10. 11. 1870; DAĐ, CGO br. 174., Donegani Strossmayeru, Đakovo, 6. 12. 1870.

⁴⁰ DAĐ, CGO br. 119, Strossmayer Doneganiju, Đakovo, 10. 11. 1870.

⁴¹ DAĐ, CGO br. 119, Strossmayer Doneganiju, Đakovo, 10. 11. 1870.

⁴² DAĐ, CGO br. 174., Donegani Strossmayeru, Đakovo, 6. 12. 1870.

kapitela u crkvi, što mu je nudio i Strossmayer, odlučivši ih prepustiti Schmidtu i njegovim ljudima, nesumnjivo stoga jer je držao da se radi o klesarskom, a ne kiparskom, *umjetničkom* poslu. Nadalje je zamolio da posao na izradi reljefa može izvoditi u Italiji,⁴³ nesumnjivo kako bi mogao studirati predloške u djelima srednjovjekovnih i renesansnih skulptora. Strossmayer je odlučio odobriti tu Doneganijevu molbu, a ni predviđena cijena nije mu se činila previsokom,⁴⁴ no tek nakon što pozitivno ocijeni prvi reljef, biskup mu je bio spreman predati i sav ostatak posla u ruke.⁴⁵

Po tonu Strossmayerovog pisma, po činjenici da upućuje Doneganija na način na koji treba stvarati, očito je da je biskup u tom trenutku gajio velike nade u svojeg skulptora. Do realizacije tih reljefa, međutim, unatoč svim biskupovim nadanjima, ipak nije došlo. Teško je reći što je glavni uzrok tomu, vjerojatno ponajprije Doneganijeva sporost u izvođenju, koju je Strossmayer već uvidio, pa mu je i preporučio stoga da svaki dan radi pomalo.⁴⁶ Donegani je, međutim, i dalje nastavio isključivo voditi poslove oko gradnje katedrale dok je skulpturu posve zapustio. U jednom je trenutku, sredinom 1873., čak namjeravao i napustiti Đakovo, vjerojatno stoga što mu se nudio neki drugi posao, no to na posljetku ipak nije učinio.⁴⁷

Biskup zasigurno nije bio zadovoljan kašnjenjem, točnije rečeno potpunim zastojem rada na skulpturalnoj opremi crkve, tim prije što su ostali arhitektonski radovi te radovi na oslikavanju relativno dobro napredovali pa je odlučio dio posla povjeriti drugom majstoru čim mu se za to pružila prilika. Kako je u međuvremenu svoje školovanje završio još jedan hrvatski kipar, Ivan Rendić, Donegani je odjednom dobio opasnog konkurenta u Đakovu, pogotovo zato što je tog

⁴³ DAĐ, CGO br. 174., Donegani Strossmayeru, Đakovo, 6. 12. 1870.

⁴⁴ S tim da je cijenu ipak namjeravao provjeriti u Rimu.

⁴⁵ DAĐ, CGO br. 174., Strossmayer Doneganiju, Đakovo, 7. 12. 1870.

⁴⁶ Govoreći mu o tome kako treba raditi u Italiji, istaknuo je: “*Zabadava je najliepši i najumniji stroj mlinarski, zabadava se on kreće ako mu žitka nedaš da ga probavi. – Raditi valja i revnovati, pak raditi i tada kad nikakve naručbine neimaš, to je najglavniji znak pravoga zvanja: raditi iz samog nagnutja za radom, poslovati jerbo bez posla ne možeš biti, tim se zvanje jedino označuje. Svaki dan valja imati stanovito svoje vrieme poslu posvetjeno, onaj umjetnik pokazuje da je umjetnik starih umjetnina koji je študirao. Ovaj posao sam neće umjetniku dostatan biti nego mora si poleg njega još i drugih poslova priskrbiti. Ovo je prijateljska moja opomena.*”, DAĐ, CGO br. 174., Strossmayer Doneganiju, Đakovo, 7. 12. 1870.

⁴⁷ Čini se da namjera da ode nije bila vezana ni uz kakav sukob, budući da mu Strossmayer daje 1.000 forinti za njegove zasluge. DAĐ, CGO, br. 77., 3. 7. 1873. O tome govori i drugi dopis: “*Osim toga molim vas da odete k Schmidtu i da mu rečete da Donegani od nas odilazi i to u svomu vlastitom interesu buduć da ovd kano vajar neima nikakoga posla i nikake hrane.*”, AHASU, XI A, 1/Vor. N. 127, Strossmayer Voršaku, Đakovo, 2. 9. 1873.

skulptora svesrdno potpomagao najbolji Strossmayerov prijatelj Franjo Rački.⁴⁸ Kada se pri obilasku Hrvatske 1875. godine Rendić susreo sa Strossmayerom, biskup mu je ponudio da radi skice i modele za 12 reljefa u katedrali, vjerojatno jer je već počeo sumnjati da će Donegani ikada završiti svoj posao. Iako se biskup nije obvezao Doneganiju da će samo njemu predati u ruke reljefe za katedralu, štoviše, u navedenom je ugovoru naglasio da će, kako bi se izbjegla monotoni-ja, dio posla vjerojatno povjeriti i drugim kiparima,⁴⁹ ta je vijest izazvala kod Doneganija i njegovih prijatelja oštru reakciju. Po svoj prilici upravo je tadašnji biskupov tajnik Franjo Mihelčić, ili netko iz njegova najbližeg kruga, uputio dopis u list "Primorac",⁵⁰ koji je tada izlazio u Kraljevici, a bio je najuglednije hrvatsko glasilo u Primorju, u kojemu se oštro osvrnuo na eventualni Rendićev angažman u Đakovu. U pismu je istaknuto kako se radi o kiparu koji se još nije okušao gotovo ni u kakvim radnjama i da otima Doneganiju posao iz ruku, dok se samo *prevelikoj dobroti Doneganijevoj pripisati imade, što je voljan uz sebe još i drugoga brata si umjetnika trpjeti.*⁵¹

⁴⁸ Tako, primjerice, u jednom pismu Rački ističe: *Rendić će dobiti 700 for., te će odmah otići u Firencu, čim neka poprsja (Preradovića i Dežmana) dovrši. Poprsja radi veoma dobro, te se Doneganova mogu sakriti naprama njegovimi.*, Šišić, KORS, I, 1928: 253, Rački Strossmayeru, Zagreb, 2. 11. 1873.

⁴⁹ *Još mi je opaziti da će od moje volje zavisiti njeko barelijea i od drugih umjetnika dati načiniti, da se differencija vidi i da aemulacija bude veća.* DAĐ, CGO br. 174., Strossmayer Doneganiju, Đakovo, 7. 12. 1870.

⁵⁰ *Štovani gospodine! Ja znam da ste vi u dobrem odnošanju Previestlon biskupon Strossmayeru i još bolje budući da ste i vi umjetnik mogu se uzdati vašega blagoslova(?). Van je poznato kako Presvjatli već odavna obećao meni naručba za njegovu crkvu u koju svrhu pros. god. bijah ja u Đakovu i damo mi uzeti mjere za 11 basriljeva koja da će meni naručiti; poton ja podjose u Dalmaciji namjeron poći do Crngore, ali nevolja me zadrže preko 2 mjeseca u Dalmaciji ne imajući novaca za dalje putovati i u toj prigodi posvetih vrijeme saštaviti dva nacrtu o rečenih basriljeva koja sam bio opremio fotografije biskupu, potom odma uputio se u Crnoj Gori dje sam se zadržao bio dva mjeseca i posli toga povratio se u Fiorjencji, bez stipendija i bez ikakovih naručba, a jedva nakon 4 mjeseca dao mi odgovor biskup kroz onog jezuite njegovog tajnika koji me je ljetos u Primorcu psovao da sam išao u Diakovu oteti Doneganove naručbe. Ja najprije san išao jer me je Presvjatli zvao, drugo nesam učinio nego što mi je on rekao, pak znamo što Donegani radi i koliko radi, ja naprimer najvolio bi podrvi se da on saštavi nacрте, ja napose pak da se posalje njegove i moje prosuditi umjetničkoj komisiji ko da zasluži naručbu. Pokorni sluga. Ivan Rendić; Iz Kolognole, 11. 1. 1877., AHAZU, ostavština Franje Račkog, pisma raznih osoba. Čini se da je riječ o Rendićevu pismu Kršnjavom, koji ga je onda prosljedio Mihelčiću.*

⁵¹ *Nedvojimo o tom, da će g. umjetnik Rendić sa dotičnom kompozicijom u Firenci, gdje su mu sva nuždna pomagala pri ruci, prem će mu to prvi posao te vrsti biti, uspjeti, te mu uprav od srca želimo da se i on u hramu đakovačkomu, tom skladištu svakovrstnih umjetnina, svojimi proizvodi proslavi; nu ne možemo prešutiti, a da ne reknemo kako se opetovane reklame Rendićeve, naročito pako neovlašteno prisvajanje tobožnjih naručbina, ovdie smiešnim, da i nečednim pričinja i veoma zlo tumači. Ta poznato će biti g. Rendiću, da je u svem 12 basreliefa za stolnu crkvu đakovačku nuždno,*

Kako je Donegani u međuvremenu došao u sukob s biskupom oko svojeg prvog kiparskog rada za đakovačku katedralu njegovim prijateljima ipak nije uspjelo spriječiti predaju rada na dijelu luneta Rendiću, iako Strossmayer nije bio zadovoljan stilskim pristupom mladoga kipara. Naime, 1875. Donegani je konačno započeo prvu svoju skulpturu za katedralu, reljef za zabat iznad glavnog pročelja.⁵² Umjesto postavljanja simbola euharistije, predviđenog dogovorima Strossmayera i Doneganija 1870. godine, odlučeno je na posljetku na to mjesto postaviti prikaz *Salvatora, Krista Spasitelja*.⁵³ Skulptura je najvećim dijelom bila gotova do rujna 1876., kada je kipar zatražio za nju 900 forinti.⁵⁴ To je bio značajan iznos koji je odmah potaknuo Rendića da preko Račkog upozori Strossmayera na Doneganijevo pretjerivanje, s ciljem, naravno, da sebi osigura posao na kiparskoj opremi katedrale.⁵⁵ Rendićevo je upozorenje djelovalo i Strossmayer je odlučio zaustaviti prepuštanje daljnjeg posla Doneganiju

*zatim i to, da je znatiji broj takovih gosp. umjetniku vajaru Vatroslavu Doneganiu, rukovoditelju i nadgledaocu gradnje stolne crkve, već zaisto naručen i da se samo prevelikoj dobroti Doneganievoj pripisati imade, što je voljan uz sebe još i drugoga brata si umjetnika trpjeti i što obzirom na svoje ine zamašne poslove i velike brige izvadjanje svih 12 basreliefa na se primiti ne mogaše i nehtjede. Nije li daklem vijest o prisvojenoj naručbini basreliefa po gosp. Rendiću očevidno tendenciozna, smjerajuće jedino na vlastito uzveličanje, a na poniženje gosp. umjetnika V. Donegania, kano da tobož on ne bi vreidan bio taj posao izvesti, te da je gosp. Rendić stupivši tek od jučer na površje umjetničkog svieta, smilovati se, u Djakovo doći i rečeni posao, samo da stolna crkva basreliefa lišena ne ostane, na se preuzeti morao, na očigled gosp. V. Donegania, o kojega vrlini i umjetničkoj savršenosti uz silne pismene u istinu odlične zavjere akademičke koje pred sobom imadosmo, već dostatnih u djelo privedenih dokaza na sve strane nalazimo, poimence u najnovije vrieme kompoziciju "Salvatora" za pročelje stolne crkve đakovačke, koju sada po predhodnom odobrenju preuzv. gosp. biskupa kao naručitelja i inih čuvenih ovdje poslujućih umjetnika na kamenu u veliko izvadja. ... Ljepšega svjedočanstva i veće hvale gosp. Donegani zaista ne treba, a sve to nam dostatno jamči, da će on, uz inače dobru i odlučnu volju, takodjer naručene basreliefe po zahtjevu prave kršćanske umjetnosti te po želji preuzv. gosp. biskupa u duhu Luke de la Robia izvesti. Neka nam g. Rendić oprost, što ovo nekoliko redaka istini za volju te u obranu prijateljevu napisasmo. On sam dade nam povoda tomu. Nije nam pako smjer bio, ma iole samo sposobnost i umjetničku vještinu Rendićeovu umanjiti i u sumnju dovadjati; želimo dapače, da i on i gosp. Donegani, jer su oba naše gore list, što ljepše u svom zvanju napreduju, kako bi i sebe neumrlimi učinili, pa i cijeli hrvatski narod, kojega su vjerni sinovi, pred svijetom proslavili. *** U Djakovu, 8. prosinca, Primorac, Kraljevica, br. 110., 14. 12. 1875., str. 2*

⁵² Vidi prethodnu bilješku, isto i u: *** Viestnik, *Glasnik biskupija bosanske i sriemske*, Đakovo, br. 24., 31. 12. 1875., str. 216.

⁵³ Isto; Cepelić, Pavić, 1900 – 1904:341.

⁵⁴ DAĐ, ZSCGO od 9. 9. 1876., br. 43.

⁵⁵ *Presvjetli biskup Strossmayer platio je Doneganetu 1.000 forinti za onaj basriljev Salvatora nad vratih pročelja crkve, dje nije niti pol figure samo okrugli medaljion i još se tuži sasvim da mi ništa ne manjka ima sve što mu treba.* AHASU, XII A 609/4 Rendić Račkomu, Colognola, 14. 8. 1876.

u ruke,⁵⁶ sve dok se ne utvrdi je li doista pretjerao u cijeni. Kako je u međuvremenu Donegani ipak spustio iznos na 700 for.,⁵⁷ a kako biskup nikako nije bio zadovoljan stilskim odlikama Rendićeva rada, 20. listopada 1876. sklopljen je ugovor između Doneganija i Crkvenog građevnog odbora o izradi pet skulptura na glavnom oltaru.⁵⁸

U 1876. godini nakratko se u Đakovu pojavljuje još jedan skulptor – Josip Plančić koji izvodi ornamente na glavnom portalu, a u čemu mu djelomično pomaže Donegani.⁵⁹ I njega je, kao i Rendića, Donegani doživljavao kao veliku prijateljicu pa je moguće da je zbog prisutnosti konkurencije upravo tada ubrzao svoj dotad vrlo spor ritam rada na izradi skulptura. Doduše, u to vrijeme počinje izvođenje najprije glavnog, a potom i pobočnih oltara. Kako su tek tada bile definitivno utvrđene dimenzije oltara, a time i dimenzije skulptura koje će se (u) metnuti na te oltare, Donegani je sada konačno dobio definitivne odrednice prema kojima se je morao ravnati pri realizaciji skulptura.

Angažiranje Josipa Plančića u Đakovu bilo je vrlo kratko. Izražavajući svoje nezadovoljstvo njegovim radom, Donegani ga je uspio nagnati da ode.⁶⁰

Ugovor o izradi skulptura na glavnom oltaru iz listopada 1876. Donegani će, za razliku od ugovora iz 1870., ipak ispoštovati. Iako je strah od konkurencije nesumnjivo imao velik utjecaj na to, izvođenje te narudžbe bilo je olakšano i činjenicom da se radilo o isključivo punim skulpturama, odnosno visokim reljefima, pojedinačnih svetaca. Donegani je jednostavno bio mnogo sposobniji za rad na punim skulpturama i bistama nego na reljefima koji su mu, zbog potrebe osmišljavanja kompozicija, bili presložena zadaća. Realizacija posla ubrzala se nesumnjivo i stoga što je 1877. u Đakovo došao češki kipar i klesar Tomo Vodička, koji je od tada pomagao Doneganiju u izvođenju njegovih skulptura.⁶¹

Prema ugovoru, Donegani je za glavni oltar trebao do ožujka 1878. završiti pet skulptura – četiri evanđelista na uglovima ciborija i svetog Petra unutar ma-

⁵⁶ *Dočim je g. Rendić rekao da bi Salvator sa 500 for. splendidno plaćen bio, ima se propitati, da li je ciena od 900 for. pretjerana. U ostalom imade se svakako g. Doneganiju 900 for. dati, nu u buduće osim nadzora pri stolnoj crkvi, nikakvi drugi posao obavljati neće.* DAĐ, ZSCGO od 9. 9. 1876., br. 43.

⁵⁷ DAĐ, ZSCGO od 7. 10 1876. br. 73; Moguće je kako se ne radi o spuštanju cijene već o drugoj isplati. Teško je utvrditi o čemu se radi s obzirom na sadržaj dokumenta.

⁵⁸ DAĐ, ZSCGO od 7. 10 1876. br. 77.

⁵⁹ Dobio je zato 300 forinti, za koje se onda morao pravdati pred Strossmayerom, DAĐ, CGO bb, Donegani Strossmayeru, 6. 12. 1876.

⁶⁰ DAĐ, ZSCGO od 16. 7. 1876., br. 31.

⁶¹ Cepelić, Pavić, 1900 – 1904:384.

njeg ciborija na vrhu, za što je imao dobiti 3.500 forinti.⁶² U svibnju iduće, 1877. godine, sklopio je ugovor i za preostale skulpture na glavnom oltaru – četiri anđela na vrhu i medaljone s reljefima crkvenih otaca na zabatima ciborija. Posao, za koji je trebao dobiti 4.000 forinti, odnosno 500 po figuri, trebao je biti gotov do kolovoza 1878. godine.⁶³ Sada, kada su poslovi uznapredovali, Donegani se je odlučio pobrinuti da skulpture budu izvedene od što kvalitetnijeg materijala pa je u ljeto 1877. otputovao u Pulu da osobno odabere kamen u kamenolomima koji su se nalazili u okolini toga grada.⁶⁴

U isto vrijeme kada je izvodio skulpture za glavni oltar, Donegani je preuzeo i izradu reljefa Jaganjca Božjeg za oltar u kripti.⁶⁵ Reljef je dovršen već u ljeto 1877.⁶⁶ Nakon što je u oltarsku nišu u kripti postavljen Strossmayerov grob, taj je reljef morao biti premješten. Nije, na žalost, poznato gdje se danas nalazi.

Poslovi na izradi skulptura tekli su dosta brzo tako da je, kako je i planirano, u rujnu 1878. Donegani počeo raditi na skulpturama za pobočne oltare. Budući da se radilo o neusporedivo većim skulpturama u odnosu na one na glavnom oltaru, koje su svojom visinom trebale na odgovarajući način popunjavati baldahinske niše oltarne arhitekture, kipar je zatražio i mnogo veće iznose za njihovu realizaciju (primjerice, za Bogorodicu 1.300, a za svetog Pavla 1.100 forinti).⁶⁷ To je, međutim, izuzetno razljutilo Strossmayera, koji nije htio pristati na plaćanje većih iznosa u odnosu na one koje je davao za skulpture glavnog oltara,⁶⁸ a koje je već ionako smatrao previsokim.⁶⁹ Naložio je stoga Doneganiju da prestane izvoditi preostale skulpture i odlučio preko Ise Kršnjavog i kanonika Nikole Voršaka

⁶² DAĐ, CGO br. 77., Ugovor Vatroslava Doneganija o izradi skulptura na glavnom oltaru, Đakovo, 20. 10. 1876.

⁶³ DAĐ, CGO br. 100., Ugovor V. Doneganija s CGO-om za skulpture anđela i reljefe crkvenih otaca na glavnom oltaru katedrale, Đakovo, 10. 5. 1877.

⁶⁴ DAĐ, ZSCGO od 10. 7. 1877., br. 163.

⁶⁵ Za taj je posao dobio 35 forinti. DAĐ, ZSCGO od 10. 7. 1877., br. 128.

⁶⁶ *U kripti pod svetištem i cielom poprečnom ladjom jur je smješten liep oltar od kamena s bas-reliefom "Jaganjac Božji" takodjer od Doneganija.*”, Koharić, Kako napreduje nova stolna crkva u Djakovu?, *Vienac*, Zagreb, br. 29., 21. 7. 1877., str. 469 – 470.

⁶⁷ DAĐ, CGO bb, ponuda V. Doneganija za kipove u đakovačkoj katedrali, Đakovo, 15. 9. 1878.

⁶⁸ *Ovo se nipošto ne može odobriti. G. Donegani nek napravi M. B., ali više nek ne počima ništ raditi, jerbo ništ više za ove štatue dobiti ne može, nego što je do sad dobivao. Sa M. Božjom prestaje njegov svaki posao, a ja ću si gledati škulpteura, koji ćeju ostalo izraditi.* DAĐ, CGO bb, ponuda V. Doneganija za kipove u đakovačkoj katedrali, Đakovo, 15. 9. 1878., Strossmayerov vlastoručno dodan komentar.

⁶⁹ Strossmayer je stoga odlučio upitati Schmidta smatra li on da je cijena koju traži Donegani prevelika. DAĐ, CGO bb, Strossmayer Schmidtu, Đakovo, 1. 5. 1877.

pronaći drugog skulptora za katedralu, ciljajući pri tom ponajviše na Georga Feursteina, austrijskog kipara iz Vorarlberga koji je sedamdesetih godina dugo živio i radio u Rimu.

Feurstein je doista ponudio nešto niži iznos za skulpture na oltarima,⁷⁰ no razlika ipak nije bila toliko velika koliko se, vjerojatno, Strossmayer nadao pa je Feursteinu dodijelio na posljetku samo skulpture za oltar svetog Ilije.⁷¹ Izrada skulptura na svim preostalim pobočnim oltarima (Blažene Djevice Marije, svetog Josipa, svetog Dimitrija, svetih Ćirila i Metoda te svetog Ivana Nepomuka) ipak je ostavljena Doneganiju. Za ukupno 12 figura na tim oltarima kipar je na posljetku zatražio iznos od 10.500 forinti.⁷² U isto vrijeme kada je dobio u ruke figuralnu plastiku na većini pobočnih oltara, Donegani je, zajedno s kamenorescem Adolfom Baumgartenom, kojeg su iz Beča u Đakovo doveli Bollé i Schmidt, sklopio ugovor s Crkvenim građevnim odborom o izradi arhitektonskog dijela pobočnih oltara za cijenu od 20.800 forinti.⁷³

Iako je izvedba oltarske plastike vrlo brzo napredovala tako da se konačno počeo nazirati kraj posla na opremanju crkve, biskup i dalje nije bio zadovoljan cijenama po kojima je radio Donegani, no alternativu njemu nije mogao pronaći.⁷⁴ Oko cijene posla te općenito, zbog načina na koji je Donegani radio, sukobi između njega i Strossmayera postajali su sve brojniji. Najveći je nesporazum izbio zbog lošeg stanja krova katedrale, za koji je Strossmayer krivio toga kipara, tvrdeći da ne vodi dovoljno računa o poslovima koji su mu dodijeljeni. Prijetio mu je da će mu srezati plaću na polovinu ako ne popravi situaciju ili će ga čak u potpunosti ostaviti bez dohodaka ako potpuno zanemari popravak krova.⁷⁵

⁷⁰ *Dakle Donegani, koji ovd sve ima i i quartir i atelier i kovenciju išće 2.900 f, dočim čoviek koji svega toga neima, niti će imati, išće samo za isti posao 2.600 for., dakle 300 f manje, ako se sve priašnje u obzir uzme, onda najmanje 600 f više.*, CGO br. 178., ponuda Feursteinova za skulpture đakovačke katedrale, 1878. s dopisanim Strossmayerovim komentarom.

⁷¹ O tome će kasnije biti više riječi.

⁷² DAĐ, CGO br. 180., Proračun Vatroslava Doneganija za skulpture pobočnih oltara, Đakovo, 15. 11. 1878.

⁷³ DAĐ, CGO br. 154., Ugovor Strossmayera s Baumgartnerom i Doneganijem o dogotovljavanju preostalih šest oltara u đakovačkoj katedrali, Đakovo, 14. 10. 1878., dopisan je na dok. i datum 29. 10. 1878.

⁷⁴ Tako recimo kaže, govoreći o Doneganiju i Rendiću: *Donegani mediokrität i lahkounnost. Rendić mediokrität i prostost.* HDA, Fond br. 804., OFIK, Kut. br. 4., sv. III – 3, Strossmayer Krš-njavom, Đakovo (?), 31. 1. (?). 1878.

⁷⁵ *Iz ovoga izvješća sledi: da je g. Doneganiju deveta briga sigurnost naše crkvene sgrade, na koju smo preko milion for. potrošili, pa će nam se uljuđeni sviati smiati što smo toliko trošili, a nismo razumijeli sgradu osigurato.* DAĐ, CGO br. 81., komentari biskupa Strossmayera o stanju krova katedrale, Đakovo, 18. 9. 1880.

Posljednji rad koji će nakon završavanja pobočnih oltara u đakovačkoj katedrali biti povjeren Doneganiju bile su skulpture i reljefi na propovjedaonici. Već u svibnju 1880. Strossmayer mu je, unatoč sukobima, povjerio taj posao,⁷⁶ no tek će u ožujku sljedeće, 1881., biti sastavljen proračun cjelokupnih troškova. Za izvođenje šest punih skulptura i četiri reljefa trebao je dobiti ukupno 3.200,⁷⁷ a za klesarski i ornamentalni posao 2.578 forinti.⁷⁸ Kako je sve do kraja srpnja 1881. još uvijek radio na pobočnim oltarima,⁷⁹ za izradu propovjedaonice imao je tek nešto više od godine ako ju je želio završiti do posvete katedrale. Posao je tekao dosta brzo – do ožujka 1882. već je polovica skulptura bila gotova.⁸⁰ Zadnji su poslovi ipak obavljeni u posljednjim trenucima prije posvete katedrale, u rujnu iste godine.⁸¹

Propovjedaonica je skulpturalno najbogatiji komad namještaja u Strossmayerov stolnoj crkvi. Scene iz života Krista i Bogorodice (*Navještenje, Zaruke Marijine, Prikazanje u hramu i Raspeće*) prikazane su na plitkim reljefima, a između njih stoje visoki reljefi, odnosno gotovo pune skulpture najvažnijih kršćanskih vjerovjesnika i propovjednika: svetog Ivana Zlatoustog, sv. Bernardina Sijenskog, svetog Alfonsa Ligurskog, svetog Antuna Padovanskog, svetog Ignacije Loyole i svetog Tome Akvinskog.⁸²

Kiparski opus Vatroslava Doneganija u đakovačkoj katedrali doista je velik. Sve skulpture u unutrašnjosti crkve, s izuzetkom onih na oltaru svetog Ilije, njegovo su djelo. Njihove stilske karakteristike treba prosuđivati kako iz perspektive Doneganijeva obrazovanja na tada već prilično konzervativnoj venecijanskoj Akademiji, tako i iz perspektive odnosa biskupa Strossmayera prema umjetnosti, odnosno kiparstvu te kroz činjenicu da je taj kipar desetljeće i pol živio u Đakovu u određenoj izolaciji od zbivanja u skulpturi u svijetu. Njegova su djela stoga neusporedivo bliža ostvarenjima iz prve polovine 19. stoljeća nego suvremenim zbivanjima. One su jednako daleko od bogato polikromirane tirolske religiozne plastike i od akademskog realizma kipara koji rade za građanstvo.

⁷⁶ DAĐ, CGO br. 53., Strossmayer Doneganiju, Đakovo, 19. 6. 1880.

⁷⁷ DAĐ, CGO br. 66., Proračun Doneganijevih kiparskih poslova na propovjedaonici, Đakovo, 8. 3. 1881.

⁷⁸ DAĐ, CGO br. 66., Proračun Doneganijevih klesarskih i ornamentalnih poslova na propovjedaonici, Đakovo, 8. 3. 1881.

⁷⁹ *** Vjestnik; Ovih dana, *Glasnik biskupija bosanske i sriemske*, Đakovo, br. 14., 31. 7. 1881., str. 146.

⁸⁰ *** Naša katedrala, *Glasnik biskupija bosanske i sriemske*, Đakovo, br. 6., 31. 3. 1882., str. 82.

⁸¹ Cepelić, Pavić, 1900 – 1904:350.

⁸² Tarbuk, 2000:277.

O načinu na koji je Donegani pristupio izradi skulptura za đakovačku katedralu najbolje svjedoči činjenica da u trenutku kada započinje raditi na realizaciji skulptorskog programa na oltarima posuđuje iz biskupove knjižnice dvije Lübkeove monografije: *Povijest umjetnosti* i *Povijest kiparstva*⁸³ kako bi u njima pronašao predloške za svoje skulpture. Ako je želio da njegova djela Strossmayer prihvati, nije mu drugo ni preostalo, kako će to, uostalom, pokazati i situacija s Ivanom Rendićem, budući da je biskup ultimativno zahtijevao nasljedovanje renesansnih majstora, ponajprije Lucca della Robbije te Donatella. Ne čudi, stoga, što na pojedinim Doneganijevim skulpturama susrećemo određene citate iz prošlosti. Kako je već primijećeno u literaturi, sveti Dimitrije u stavu i fizionomiji negdje je između cara Augusta⁸⁴ i Donatelova *Svetog Jurja s Orsanmichelea*. Skulpture muzicirajućih anđela s oltara Blažene Djevice Marije predstavljaju, pak, od Strossmayera tako željeno prenošenje oblika iz nazarenskog slikarstva u skulpturu. Većina prije završenih skulptura izrazito je statična, bez snažnih pokreta. Kasnija djela, osobito sveti Ćiril i Metod, vjerojatno pod utjecajem skulptura Georga Feursteina, koje su u međuvremenu bile dopremljene u Đakovo, pokazuju nešto veći stupanj i monumentalnosti i raščlanjenosti. I u obradi lica, i u pokretima, i u načinu rješenja draperije, Ćiril i Metod vjerojatno su najbolje skulpture koje je Donegani ostavio u katedrali.⁸⁵

Kompozicije koje je radio na propovjedaonici jasno pokazuju zašto Donegani nikad nije pristupio realizaciji reljefa u lunetama – jer je to jednostavno bio previše složen posao za njega. Na sva četiri reljefa propovjedaonice on postavlja minimalan broj likova u plitki prostor riješen kao na reljefima Ghibertija ili Donatella iz ranih dana firentinske renesanse. Upravo je takav stilski pristup zahtijevao Strossmayer, koji je Doneganija, unatoč svim nesporazumima, redovito hvalio, za razliku od svih ostalih skulptora koji su radili u njegovoj prvostolnici s kojima uglavnom u stilskom pogledu nije bio zadovoljan.⁸⁶

⁸³ Navodi se kao *Denkmalen der Kunst und Denkmalen der Plastik* (CGO, bb., 26. 10. 1876., Donegani potvrđuje da je iz biskupske knjižnice primio knjige), no zapravo je riječ o *Geschichte der Kunst und Geschichte der Plastik*.

⁸⁴ Nela Tarbuk ističe kako je prikazan kao rimski vojnik (Tarbuk, 2000:275) pa možda i otuda dolazi do oslanjanja na skulpturu Augusta.

⁸⁵ O tome i: Gamulin, 1999:53.

⁸⁶ Tako u pismu vezanom uz posvetu katedrale tadašnjem banu Pejačeviću, Strossmayer ističe: *Gradnju crkve ovd je rukovodio vajar i arhitekt Ignjat Donegani. Njemu se imaju svi kipovi na oltarima i svi basreliefi pripisati; djelo posve izvrsno i svake hvale vrijedno, ko što to priznaje ne samo domaći svijet, nego i strani.* DAĐ, CGO bb, Strossmayer Ladislavu Pejačeviću, Đakovo, 27. 9. 1882. (izlučeno iz DAĐ, SK br. 996., 21. 9. 1882.).

Iako se katkad naglašava kontrast između romaničko-gotičkog arhitektonskog okvira oltara i klasicizirajućih skulptura,⁸⁷ važno je za istaknuti kako u osnovi neke alternative tom odnosu jedva da je moglo biti. Još od prvog prodora neo-stilova u sakralni prostor u prvoj polovini 19. stoljeća, srednjovjekovni se stilovi gotovo isključivo koriste samo u ulozi okvira, izgradnje pozornice, dok se skulptura, a često i slikarstvo, oslanja na neke druge stilske izričaje, obično klasicističke. Nesumnjivo je da izostanak boja na Doneganijevim skulpturama pridonosi skladu unutrašnje opreme đakovačke katedrale. Ponajprije ističe relativno male oltare u velikom prostoru crkve budući da je njime stvoren odgovarajući kontrast u odnosu na bogatu polikromiju zidnog plašta.

Prekid odnosa s biskupom Strossmayerom i drugi Doneganijevi radovi u Slavoniji

U Strossmayerovoj koncepciji opremanja đakovačke katedrale skulptura je igrala vrlo značajnu ulogu. Uz kipove na oltarima, biskup je planirao i u većinu luneta iznad brojnih portala crkve postaviti figuralne reljefe, odlučivši, u drugoj polovini sedamdesetih godina, da oni sadržavaju motive iz muke Kristove te da time zamijene uobičajene slike ili reljefe Križnog puta koji su se postavljali na zidove crkava.⁸⁸ Stalno se, međutim, nalazio pred nedoumicom kome povjeriti izradu tih reljefa. Donegani je i taj posao želio isključivo za sebe, međutim, već spomenuti drugi hrvatski skulptor Ivan Rendić bio je vrlo uporan i stalno se nudio biskupu za izradu reljefa. Nastojeći osigurati egzistenciju sebi i svojoj brojnoj obitelji, a kako se stalno nalazio u velikoj novčanoj oskudici, Rendić je preko svojih prijatelja (Lacka Mrazovića, Franje Račkog te Ise Kršnjavog) svim silama nastojao neutralizirati Doneganijeve intrige⁸⁹ pa je na posljetku i ishodio izradu dviju reljefa u lunetama (Isus pred Pilatom i Isus pada pod križem). Strossmayer,

⁸⁷ Gamulin, 1999:52.

⁸⁸ Đakovačka katedrala stoga doista nije dobila križni put u 19. stoljeću nego tek šezdesetih godina 20. stoljeća. Riječ je o radu kipara Luje Lozice iz Zagreba. Šuljak, 1979:40.

⁸⁹ *Ja sam najviše nade imao u biskupa Strossmayera, pak vidiš kako jezuviti prijatelji Doneganeta intrigantno su izpleli stvar, da on sad nalazi prektest meni ne naručiti basriljeve. Ja sam pokazao Dupreu nacрте i on mi je mlogo pohvalio, ali je dakle i Dupre magariac? Ako figure ne imadu senimenta, to sam i ja prije znao. U nacрте to nikor ne zahtieva, zaoto on mi nije prije naručio jedan model pak onda suditi i tako bi imao ljubavi da pravim nadalje nacрте i ljepše, ali na ovaj način ja nesam u stanju badava moj trud i troške za fotografije. Ovo se jasno razumi da nije drugo nego prava spletkaria onih bedastih popova kod Strossmayera. Ja bi tjeo kakovu drugu sreću imati pak se ne bojim onakih stati, nu kakvi je Donegani, ako ima serca neka izidje s njegovom umjetninom pred umjetnikom svjetu, pak ćemo onda vidjeti što je Donegani, lahko je u Djakovu varati sljepce, poslovica kaže, ko umije njemu dvije.* ALU-HAZU, K-959/XVIII, Rendić Mrazoviću, Firenca, 19. 10. 1876.

međutim, nije bio zadovoljan njegovim radom kao ni drugim Rendićevim kompozicijama te je početkom 1879. odlučio i lunete iznad portala predati u ruke Doneganiju.⁹⁰ Kao i početkom sedamdesetih, on, međutim, ništa nije učinio na realizaciji tog posla, vjerojatno, kako je već spomenuto, stoga što nije bio vješt u koncipiranju složenijih kompozicija. katedrala je stoga početkom listopada 1882. posvećena bez većine reljefa u lunetama. Kako ni nakon dvije godine nakon posvete Donegani nije dovršio ni modele, a kamoli reljefe za preostale lunete, Strossmayer je definitivno raskinuo sve daljnje odnose s tim kiparom.⁹¹

Određeni posao na izradi novih reljefa za glavno pročelje Donegani je do raskidanja ugovora po svoj prilici ipak napravio. Nesumnjivo je kako je u ljeto 1884. pozvao jednog klesara iz Rijeke kao pomoć u izvedbi reljefa,⁹² dakle neposredno prije nego što će biskup Strossmayer u potpunosti odustati od njegova daljnjeg angažmana u Đakovu. Ta okolnost upućuje da je dio modela možda ipak izradio. To ipak nije bilo dovoljno brzo za biskupa pa Donegani gubi svoj dotadašnji posao. Doneganijev položaj preuzima njegov raniji pomoćnik, Čeh Tomo Wodička.

Wodička je, kako je već dijelom napomenuto, u Đakovo došao iz Moravske 1877. godine⁹³ ponajprije kako bi Donegani dobio pomoć pri izvedbi skulptura. Izvršno je radio ne samo u kamenu nego i u drvu.⁹⁴ Tako je, primjerice, izradio ornamentiku na biskupskom stolcu i kanoničkim stolicama u svetištu crkve.⁹⁵ Koliki je Wodičkin udio u završavanju preostalih četiriju reljefa u lunetama đakovačke katedrale teško je pouzdano definirati, budući da izvori o tome daju oprečne podatke. Dio autora tvrdi, naime, kako je i modele i izvedbu u kamenu triju od navedenih četiriju reljefa (*Dobri pastir*, *Veronikin rubac* i *Isusa polažu u grob*) izradio sam Wodička⁹⁶ dok drugi tvrde kako je kompozicije za njih izradio Donegani, a Wodička ih samo izvodio u kamenu.⁹⁷ Svi se slažu samo oko činjenice da

⁹⁰ DAĐ, CGO bb,s Strossmayer Doneganiju, Đakovo, 15. 2. 1879.

⁹¹ DAĐ, SK, Uruđbeni zapisnik, 1884., br. 1319.

⁹² *Donegani si je nekidan dobavio radnika s Rieke, koji će mu (locirati) punktirati basreliefe; sada radi na kamenu na kojem će pred crkvom i dvorom stajati oni željezni stupovi za lampe. Kašnje namjerava pozvati Wodičku iz Beča.* AHAZU, XI A/Ce. M. 15, Cepelić Strossmayeru, Đakovo, 28. 8. 1884.

⁹³ Cepelić, Pavić, 1900 – 1904:377.

⁹⁴ DAĐ, ZSCGO, dok. br. 109, prijepis dopisa Strossmayera Schmidtu, Đakovo, 27. 11. 1879.

⁹⁵ Marković, Umjetnici, graditelji, kipari i slikari đakovačke stolne crkve, *Glasnik biskupija bosanske i sriemske*, Đakovo, br. 2., 31. 1. 1932., str. 11.

⁹⁶ Cepelić, Pavić, 1900 – 1904:384; Cepelić, 1915:29; Marković, Umjetnici, graditelji, kipari i slikari đakovačke stolne crkve, *Glasnik biskupija bosanske i sriemske*, Đakovo, br. 2., 31. 1. 1932., str. 11.

⁹⁷ Vancaš – Mašić, 1900:45.

je reljef *Uskrsnuća Kristovog* u luneti glavnog portala izradio u modelu, a djelom počeo i izvoditi sam Wodička, no da ga je završio slovenski kipar Alojzij Gangl.⁹⁸ Teško je reći koje su od dviju spomenutih interpretacija točne. Nesumnjivo je kako tri reljefa čije je autorstvo upitno pokazuju dosta razlika u odnosu na Doneganijeve reljefe u unutrašnjosti katedrale, odnosno na propovjedaonici. Likova ima izuzetno mnogo i njihovi su odnosi riješeni na prirodniji način. Nadalje, integracija prednjeg i stražnjeg plana mnogo je bolje postignuta u usporedbi sa spomenutim reljefima na propovjedaonici koje je izradio Donegani.⁹⁹ Iz citiranog Cepelićeva pisma očito je, međutim, da je Donegani radio na tim lunetama pa je posve moguće da je osnovicu kompozicije za reljefe Wodička doista preuzeo od svojeg dotadašnjeg šefa, tim prije što do tada nije radio (koliko je poznato) kao samostalni skulptor.

Na preostalim lunetama Wodička će raditi između 1885., kada se vratio iz Beča u Đakovo, i 1887., kada će njegova iznenadna smrt prekinuti dovršenje posljednjeg reljefa.¹⁰⁰ Kojim je redom dovršavao reljefe ostaje, na žalost, nepoznato. Izvori tek otkrivaju da je 1886. ugovorio posao na izradi lunete glavnog pročelja za 1.000 te manje lunete iznad ulaza u sakristiju za 500 forinti.¹⁰¹

Donegani tada više nije imao nikakvih veza s radovima na opremanju te pravcima đakovačke katedrale. Čini se da je Strossmayer prekinuo sve kontakte s njim. Nije mu pomogla ni činjenica da se u međuvremenu oženio za kćer biskupova rođaka, Mariju Galovčevu.¹⁰² Ta će ga ženidba i rođenje djece, kako je lokalni tisak i predvidio, vezati uz Đakovo i Slavoniju, tim prije što drugdje nije nalazio posla.¹⁰³ Odmah poslije završetka katedrale, Donegani je, naime, sa suprugom otišao u Zagreb, očito u nadi da će dobiti posla na oltarima u tamošnjoj katedrali, na kojoj se u to vrijeme intenzivno radilo na restauraciji pod vodstvom Bolléa, s kojim je bio u dobrim odnosima.¹⁰⁴ Te su mu se nade, međutim, izjalovile pa se je

⁹⁸ Kao u prethodnim dvjema bilješkama.

⁹⁹ Kako je ranije Rendić sastavio kompoziciju *Uskrsnuća* za jednu od luneta đakovačke katedrale te fotografiju njezinog modela u glini poslao u Đakovo, ne može se u potpunosti isključiti ni mogućnost da se Wodička oslonio na Rendićev model.

¹⁰⁰ Cepelić, Pavić, 1900 – 1904:384.

¹⁰¹ DAĐ, SK, kutija za 1890. god. Troškovnik Tome Wodičke za izradu dvaju reljefa na đakovačkoj katedrali, Đakovo, 17. 9. 1886.

¹⁰² DAĐ, CGO bb, Vallinger Strossmayeru, Đakovo, 29. 6. 1881.

¹⁰³ *Kako se je vriedni naš zemljak prošlih dana ovdje oženio i okučio, nadati se je, da će i nadalje ostati u Hrvatskoj mu domovini, ter vrlimi svojimi djeli pronositi svietom slavu svoju i naroda svoga.* *** *Vjestnik*, Ovih dana, *Glasnik biskupija bosanske i sriemske*, Đakovo, br. 14., 31. 7. 1881., str. 146.

¹⁰⁴ Šišić, KORS, III, 1930: 47, Rački Strossmayeru, Zagreb, 12. 11. 1882.

stoga odazvao pozivu magistrata svojeg rodnog grada i sudjelovao u natječaju za skulpturu novog riječkog kazališta s modelom *La musica*, no posao je ipak dobio venecijanski skulptor Augusto Benvenuti.¹⁰⁵ U Rijeci je osamdesetih ipak dobio priliku raditi, i to dekorativnu plastiku na *Palazzo Modello*.¹⁰⁶ Kako taj posao nije bio dovoljnog opsega da mu osigura egzistenciju, bio je prisiljen s obitelji i dalje živjeti u Đakovu, gdje mu je 1885. prepušten nadzor nad obnovom župne crkve svetog Jurja.¹⁰⁷ Džamiju pretvorenu u crkvu u 18. stoljeću restaurirao je iznutra u skladu s nazorima 19. stoljeća i biskupa Strossmayera o potrebi stvaranja jedinstva stila. Sagradio je novi kor u stilu “maurske” arhitekture dok je kupolu i zidove dao dekorativno oslikati prema projektima slikara Ludovica Seitza.

Osim u Đakovu, Donegani je dobio priliku raditi i u drugim mjestima u Slavoniji. Već je spomenuto da je Donegani, radeći na upravljanju gradnjom te na skulpturalnoj opremi katedrale, i prije nego što je ta građevina bila završena dobivao narudžbe iz Đakova i drugih mjesta, a to pokazuju grobni spomenici za biskupova brata Matu Strossmayera u Osijeku i spomenik za đakovačkog gradonačelnika Sieberta na mjesnom groblju u Đakovu. Riječ je o manjim radovima bez mnogo skulptorskog posla. Osim njih, izveo je i dva značajnija rada za crkve u biskupiji, jednako tako, još u vrijeme gradnje katedrale – kip Svetog Trojstva u Sotinu u Srijemu 1876.¹⁰⁸ te oltar u Mikanovcima nedaleko od Đakova 1881.¹⁰⁹ Sotinski je kip, na žalost, nestao u posljednjem ratu tako da o kvalitetama toga rada možemo zaključivati samo na osnovi fotografije.

Epilog

Donegani je i nakon završetka restauracije crkve svetog Jurja 1885. ostao u Đakovu. Je li radio, koliko i gdje ostaje nepoznato. I novinski i arhivski izvori o njemu uglavnom šute, vjerojatno zbog nesklonosti biskupa Strossmayera, koji se je razočarao u toga skulptora. U trenutku smrti 1899. godine, ni jedne novine u Hrvatskoj, pa čak ni Glasnik biskupije đakovačke, koliko se za sada moglo

¹⁰⁵ Vižintin, 1992:134 – 135.

¹⁰⁶ Vižintin, 1992:135.

¹⁰⁷ N. T., Crkva sv. Gjure, *Glasnik biskupija bosanske i sriemske*, Đakovo, br. 20., 31. 10. 1885., str. 195 – 196.

¹⁰⁸ *** Kip Presv. Trojstva u Sotinu izradjen Vatroslavom Doneganijem, *Glasnik biskupija bosanske i sriemske*, Đakovo, br. 13., 15. 7. 1876., str. 99 – 102.

¹⁰⁹ *U St. Mikanovciah izveden je ove godine veliki oltar po nacrtu g. Doneganija. Možda Vam ga je (ako ste tamo bili) tamošnji župnik vlč. g. Gustav Jaić pokazao. Sada im treba oltarna slika sv. Klare, zaštitnice spom. župe.* “Arhiv NSK, R 5560 I, br. 12, Engelbert Voršak Kršnjavom, Đakovo, 16. 12. 1881.

utvrditi, nisu donijele ni kratak osvrt, a kamoli nekrolog. Donegani je zajedno sa suprugom i nekoliko svoje djece pokopan na groblju u Đakovu. Neogotički nadgrobní spomenik s reljefom nesumnjivo je djelo njegovih ruku iz posljednjih godina života.

Iako se mora priznati opravdanost Strossmayerova nezadovoljstva brzinom Doneganijeva rada, iza tog je skulptora ostala najveća domaća galerija sakralne skulpture 19. stoljeća koja, iako nejednake vrijednosti, ipak pokazuje veću kvalitetu od uvezene industrijske tirolske plastike.

*** Kratice koje se pojavljuju u fusnotama objašnjene su u popisu korištenih arhivskih fondova, odnosno popisu korištene literature.

Literatura

1. *** *Historicizam u Hrvatskoj, I.*, katalog izožbe, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2000.
2. Cepelić, Matija, Pavić, Matija (1900. – 1904.), *Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i srijemski, god. 1850-1900*, Tisak dioničke tiskare, Zagreb
3. Cepelić, Milko (1915.), *Stolna crkva đakovačka*, Đakovo
4. Gamulin, Grgo (1999.), *Hrvatsko kiparstvo XIX. i XX. stoljeća*, Povijest umjetnosti u Hrvatskoj, Naprijed, Zagreb
5. Šišić, Ferdo (1928.), *Korespondencija Rački – Strossmayer*, Knjiga I. (KORS I), Zagreb, JAZU
6. Šišić, Ferdo (1930.), *Korespondencija Rački – Strossmayer*, Knjiga III. (KORS III), Zagreb, JAZU
7. Šuljak, Andrija (1979.), *Đakovo, biskupski grad*, Biskupski ordinarijat, Đakovo
8. Tarbuk, Nela (2000.), Kiparstvo đakovačke katedrale, *Historicizam u Hrvatskoj, Knjiga I*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, str. 270 – 281
9. Vancaš, Josip; Mašić, Nikola (1900.), *Stolna crkva u Đakovu*, Tiskom i nakladom česke grafičke udruge “Unie”, Prag
10. Vižintin, Boris (1992.), *Umjetnička Rijeka XIX. stoljeća; slikarstvo – kiparstvo*, Biblioteka Fluminensia, Svezak 4, Izdavački centar Rijeka, Rijeka

Izvori

Novinski izvori

1. *** Donegani, *Glasonoša*, Karlovac, br. 38., 11. 5. 1862., str. 4.
2. *** U Đakovu, dne 28. srpnja 1874., *Obzor*, Zagreb, br. 177., 5. 8. 1874., str. 2.

3. *** U Đakovu, 8. prosinca, *Primorac*, Kraljevica, br. 110., 14. 12. 1875., str. 2.
4. *** Viestnik, *Glasnik biskupija bosanske i sriemske*, Đakovo, br. 24., 31. 12. 1875., str. 216.
5. *** Kip presv. Trojstva u Sotinu izradjen Vatroslavom Doneganijem, *Glasnik biskupija bosanske i sriemske*, Đakovo, br. 13., 15. 7. 1876., str. 99 – 102.
6. *** Đakovo. Boravak Nj. Visosti nadvojvode Albrehta u Đakovu, *Obzor*, Zagreb, br. 110., 14. 5. 1877., str. 1 – 2.
7. Koharić, Kako napreduje nova stolna crkva u Đakovu?, *Vienac*, Zagreb, br. 29., 21. 7. 1877., str. 469 – 470.
8. *** Vjestnik; Ovih dana, *Glasnik biskupija bosanske i sriemske*, Đakovo, br. 14., 31. 7. 1881., str. 146.
9. *** Projekt za spomenik knezu Mihailu, *Srpske ilustrovane novine*, br. 5., 19. 9. 1881.
10. *** Naša katedrala, *Glasnik biskupija bosanske i sriemske*, Đakovo, br. 6., 31. 3. 1882., str. 82.
11. N. T., Crkva sv. Gjure, *Glasnik biskupija bosanske i sriemske*, Đakovo, br. 20., 31. 10. 1885., str. 195 – 196.
12. Marković, Umjetnici, graditelji, kipari i slikari đakovačke stolne crkve, *Glasnik biskupija bosanske i sriemske*, Đakovo, br. 2., 31. 1. 1932., str. 11.

Arhivski izvori

1. Dijecezanski arhiv Đakovo (dalje DAĐ), spisi Crkveno – građevnog odbora (CGO)
2. DAĐ, Zapisnici sjednica Crkvenog građevnog odbora (ZSCGO)
3. DAĐ, Zapisnici đakovačkog Stolnog kaptola
4. DAĐ, Stolni kaptol (SK), spisi
5. DAĐ, Korespondencija biskupa Strossmayera
6. Hrvatski državni arhiv (dalje HDA), Fond br. 804, Osobni fond Ise Kršnjavog (OFIK)
7. Arhiv za likovne umjetnosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (ALU-HAZU), Korespondencija Lacka Mrazovića i Ivana Rendića
8. Arhiv Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (NSK), korespondencija Ise Kršnjavog
9. Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (dalje AHAZU), Korespondencija Josipa Jurja Strossmayera
10. AHAZU, Korespondencija Franje Račkog
11. AHAZU, Mlinarić R.
12. AHAZU, Voršak R.
13. AHAZU, XII A 609/4 Rendić Račkomu

14. AHAZU, Strossmayer Voršaku
15. AHAZU, Kršnjavi Strossmayeru
16. AHAZU, ostavština Franje Račkog, pisma raznih osoba
17. AHAZU Cepelić Strossmayeru

VATROSLAV DONEGANI, CONSTRUCTION MANAGER AND SCULPTOR OF THE ĐAKOVO CATHEDRAL

Summary

This paper deals with the work by the Croatian sculptor Vatroslav Donegani during the construction and fitting-out of the Đakovo cathedral. Its focus is first of all on Donegani's accomplishments in the cathedral but it also deals with the remaining sculptor's work in Slavonia.

Longer summary:

Apart from Ivan Rendić, Vatroslav Donegani was surely the most significant Croatian sculptor in the period from the 60s until the beginning of the 90s of the 19th century. He was born in Rijeka and educated at the Academy in Venice during the 50s of the 19th century where he gained his specific sculpture approach somewhere between classicism, Romanticism and realism that he would retain his whole life. Due to participation in competition entry for the equestrian statue of the Vice-Roy Jelačić in Zagreb, which he failed, his work was introduced to the Đakovo bishop Josip Juraj Strossmayer, who duly became his patron. He supported him to resume his study in Rome during the 60s, he ordered his bust from him and in 1867 Donegani was in Đakovo where he became a supervisor during the construction of the cathedral and he also became the main sculptor. He began with sculptures' workmanship for the cathedral not before 1875 which disappointed Strossmayer immensely and he considered him lazy. Donegani first made a relief of Jesus the Savior for a gable above the main portal and afterwards in the second half of the 70s and the beginning of the 80s of the 19th century the sculptures on all altars in the cathedral except the St. Elias altar which was entrusted to the Austrian sculptor Georg Feuerstein. Donegani also made all sculptures on the cathedral's pulpit where he, apart from the images of particular saints, designed several reliefs of Jesus cycle that were for that matter his only figured compositions in this church.

Out of all sculptures in the cathedral, the sculptures of the Saints Cyril and Methodius stand out remarkably on the eponymous altar. Since he had to follow the stylish approach of the renaissance masters Ghiberti, Lucca della Robbia and Donatello by the Strossmayer's orders during his work on the majority of sculptures, there are certain influences of the above mentioned artists in his work although we cannot speak of virtual imitation. Donegani was not particularly skilful at composition workmanship so he failed, apart from the above-mentioned relatively simple reliefs on pulpit, to finish cathedral portal lunettes that were also entrusted to him. Thus in 1884 Strossmayer dismissed Donegani from the service and the lunette work was yielded to his former fellow-worker the Czech sculptor and stone-mason Tomi Wodički who would complete most of the work, apart from the Christ resurrection relief in the main portal lunette that would be completed by the Slovene sculptor Alojzij Gangl.

Staying in Đakovo until his death in 1899, Donegani did not seem to work very hard. Apart from cathedral, one of his most important achievements is the Holy Trinity sculpture for the church in Sotin in 1876, an altar in nearby Mikanovci by the beginning of the 80s. From his late period activity, the most significant work was the restoration of the Đakovo parish church St. George in 1885.

Keywords: Vatroslav Donegani, Josip Juraj Strossmayer, the Đakovo cathedral, historicism, sculpture

Vatroslav Donegani, fotografija na grobnici na đakovačkom groblju; Fot. D. Damjanović, 8. 3. 2006.

Vatroslav Donegani, Grob Mate Strossmayera, brata biskupa Josipa Jurja Strossmayera, 1874., Anino groblje, Osijek, fot. D. Damjanović, 14. 9. 2006.

Vatroslav Donegani, Salvator, Krist Spasitelj, zabat glavnog pročelja đakovačke katedrale, 1875. – 1876., Fot. D. Damjanović, 25. 10. 2005.

Vatroslav Donegani, Andeo s lancem kojim je sveti Petar vezan i andeo s križem na kojem je sveti Petar razapet, skulpture na vrhu ciborija glavnog oltara đakovačke katedrale, 1877. – 1878.; Fot. D. Damjanović, 11. 1. 2006.

Vatroslav Donegani, jedan od crkvenih otaca na zabatu ciborija glavnog oltara đakovačke katedrale, 1877. –1878.; Fot. D. Damjanović, 11. 9. 2006.

Vatroslav Donegani, Evandelisti i jedanod crkvenih otaca na ciboriju glavnog oltara đakovačke katedrale, 1877. – 1878.; Fot. D. Damjanović, 11. 1. 2006.

Vatroslav Donegani, Skulpture na oltaru svetog Josipa đakovačke katedrale (sveti Josip, sveta Katarina i sveta Cecilija), 1879. – 1881.; Fot. D. Damjanović, 11. 1. 2006.

Vatroslav Donegani, sveti Dimitrije, oltar svetog Dimitrija u đakovačkoj katedrali, 1879. – 1881.; fot. D. Damjanović, 14. 2. 2007.

Vatroslav Donegani, sveti Juraj, oltar svetog Dimitrija, 1879. – 1881.; fot. D. Damjanović, 14. 2. 2007.

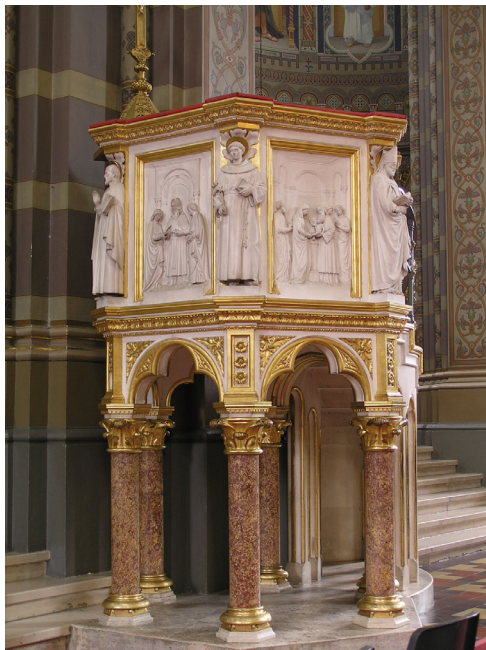
Vatroslav Donegani, sveti Ivan Kapistran, oltar svetog Dimitrija u đakovačkoj katedrali, 1879. – 1881.; fot. D. Damjanović, 14. 2. 2007.

Vatroslav Donegani, sveti Ivan Nepomuk, oltar svetog Ivana Nepomuka u đakovačkoj katedrali, 1879. – 1881.; Fot. D. Damjanović, 11. 1. 2006.

Vatroslav Donegani, sveti Ćiril i Metod, skulpture na oltaru svetih Ćirila i Metoda u đakovačkoj katedrali, 1881.; fot. D. Damjanović, 11. 1. 2006.

Vatroslav Donegani, Skulpture na propovjedaonici đakovačke katedrale: reljefi Zaruka Marijinih i Prikazanja u hramu te pojedinačni sveci: sveti Ignacije Loyola (?), sveti Antun Padovanski, sveti Alfonz Ligurski, 1881. – 1882.; fot. D. Damjanović, 11. 1. 2006.

Vatroslav Donegani, Skulpture na propovjedaonici đakovačke katedrale: raspeće Kristovo i skulpture pojedinačnih svetaca: svetog Antuna Padovanskog, svetog Alfonza Ligurskog i svetog Tome Akvinskog, 1881. – 1882. ; fot. D. Damjanović, 11. 1. 2006.

